

KOSSUTH LAJOS ELFOGATÁSA 1837 MÁJUS 5-ÉN

KÉT KIMERÍTŐ JELENTÉS található a bécsi Állami Levéltár aktái között 1837 május 5-iki kelettel. Mindkettőnek az volt a hivatása, hogy beszámoljon egy nagyon fontos, az államértekezletnek sok fejtörést okozott rendelet pontos végrehajtásáról: Kossuth Lajos ügyvéd elfogatásáról. Az egyik jelentés szerzője Lederer tábornok, a magyarországi csapatok főparancsnoka, a másiké Ferstl Lipót császári tanácsos, a bécsi rendőrmínisztérium szakértője a magyar politika terén. Különösen az utóbbi jelentés mondja el részletesen, drámai erővel az esemény lefolyását: A Sándor-cár gránátos osztag negyven embere lopódzott a legnagyobb óvatossággal, éjnek idején, Zedtwitz Vilmos kapitány vezetésével, Eötvös ügyésztől kísérve, a Zugligetnek az „Isten szeméhez“ címzett nyaralójához, s előre elkészített terv szerint körülvette a házat. Mikor az előkészületek be voltak fejezve, az ügyész kopogtatott a veszedelmes politikai bűnös ajtaján. Kossuth kinézett az ablakon; mikor látta, hogy a katonaság körülállotta a házat, kinyitotta az ajtót is, s teljes nyugalommal csak annyit jegyzett meg Eötvös szavaira, hogy nagyon csodálkozik az elfogatásán, mivel a legtöbb magyar megye pártfogása írott lapjának törvényessége mellett tanúskodik. Éjjeli egy óra volt ekkor, de sok időbe telt a szoba átvizsgálása és az iratok lefoglalása. Innen Kossuth pesti lakására ment az ügyész — ugyancsak katonai kísérettel —, hogy rátegye kezét az ott őrzött irományokra is. Reggeli négy óra volt, mire a hivatalos eljárás véget ért; egyes koránkelők már figyelmessé lettek a szokatlan hatósági ténykedésre, s csaknem bekövetkezett, amitől a kormány félt: a csoportosulás, a tüntetés, a botrány. Havas eső és szokatlan erejű szélvihar elűzte azonban az embereket az utcáról, s ekként fel-tűnés nélkül sikerült a friss zsákmányt zárt kocsiban, ügető lovakkal, a töltött fegyvert kezükben tartó katonák fedezete mellett a hajóhídon át felvinni a budai várba.

Kossuth elfogatásának fentvázolt körülményei is elégségesek voltak ahhoz, hogy példátlan felháborodást keltsenek május 5-ikén a főváros reformpárti, nemzeti érzésű köreiben, mikor br. Wesselényi Miklós szolgálja megvitte hozzájuk a vészhirot: az éjjel elfogták Kossuth Lajost. Pedig sok érdekes kísérő körülmény nem is került a közönség tudomására. Nem tudta meg senki, hogy az elfogatás egész haditerve, pontos időbeosztással, Bécsben készült, s Lederer csak a készen

kapott részletes parancs kivitelére szorítkozott. Azt sem sejtették a pestiek, hogy Kossuth lakását, berendezkedését, látogatóit, időbeosztását már napok óta figyeltette Ferstl, aki joggal félt az egész vállalkozás meghiúsulásától abban az esetben, ha az üldözött előre megsejti, hogy mi készül ellene s milyen időpontban. Nem a töltött fegyverektől félt ő, bár pontosan jelentette Bécsbe, hogy a kiszemelt áldozat naponta gyakorolja magát a céllövésben, hanem egy képtelenül hangzó, de a viszonyokat minden egyébnél világosabban jellemző gondolat kínozta: az, hogy Kossuth a pesti megyeházába menekül, ahol szobát rendeznek majd be neki nyugodt munkára, onnan pedig csak országra szóló botrány árán lehet kihozni. A tájékozatlanság homályában maradt továbbá még egy nagyon jellemző tünet. A Ledererhez intézett parancs ugyanis úgy szólott, hogy kellőszámú, éles-tölténnyel ellátott katonaság legyen készenlétben arra az esetre, ha a letartóztatás közben csoportosulás támadna, vagy a tömeg meg akarná akadályozni a fogolynak a várba való felszállítását.

Lehet-e még ezek után kételkedni abban, hogy az egyszerű ügyvéd elfogatását Bécsben nagyfontosságú politikai ténynek tekintették? A monarchia vezető emberei abban bíztak, hogy ez az erélyes fellépésük új korszak kiindulópontjává válhatik. Így is történt, csak nem abban az értelemben, amint ők tervezték.

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy Kossuth elfogatása, és pere politikai tény volt, a politika szolgálatában és irányítása alatt.

Számtalan akta tanúskodik arról, hogy Kossuth Lajos neve évek óta foglalkoztatta már a kormányt, s olyan állandó jelzők kíséretében fordult elő, amelyeket csak a tehetetlenség érzete által fokozott gyűlölet adhatott a finom biedermeier-államférfiak szájába. 1835 július 21-én kelt jelentésében gr. Reviczky Ádám magyar kancellár felhívja az államértekezlet figyelmét arra, hogy a „romlott elveiről ismert“ és „gonosz szándékúakkal tartó“ Kossuth írott lapjával, az „Országgyűlési Tudósítások“-kal arra törekszik, hogy a kedélyeket állandóan izgalomban tartsa, s hamis hírek terjesztésével nem engedi lelohadni a feszültséget, de a kancellária véleménye szerint nem lehet eljárni ellene, — amit a tehetetlen értekezlet bizonyos megkönnyebbüléssel vesz tudomásul. Ugyanazon év késő őszen más felhőborító jelentés is érkezett: Kossuth könyvet akar kiadni a külföldön „Országgyűlési Gyűjteményeim (Vallásszabadság)“ címen. Erre a rendőrminisztérium és az államkancellária széles működésbe kezdett. Állítólag Harsányi Pál ügyvéd akarta kicsempészni a kéziratot, meg kellett tehát akadályozni az utazását s visszahozatni a határról; arra az esetre is fel kellett azonban készülni, hogy a mű már Lipcsében vagy Hamburgban van, tehát a császári követek rögtön utasítást kaptak, hogy tegyenek meg mindent a kinyomatás megakadályozására. Jól emlékeztek még rá Bécsben, hogy pár év előtt hasonló izgalmat okozott volt Wesselényi Miklós báró is; ő is így kezdette „elforgató“ működését, irodalommal, s az ő esetéből tanult a kormány. Metternich államkancellár és Sedlnitzky rendőrminiszter ettől kezdve túlon túl ismerték a Kossuth-nevet, s csak kedvező alkalomra vártak, hogy tönkrehessék a merész ellenzéki embert. Mikor a

szerencsétlen ifjú jurátusokat elfogatta a kormány, Metternich működni kezdett a háttérben: bizalmi emberének az lett volna a feladata, hogy ha a lefoglalt iratok között elégséges terhelő anyagot talál, rögtön fogassa el a veszedelmessé vált pesti ügyvédet is. Ez a terv azonban nem sikerült. A megbízott helytartótanácsos élénk sajnálkozás kifejezése mellett kénytelen volt azt jelenteni, hogy ő ugyan semmit sem mulasztott el a cél elérésére, a nádornak sem szólt a dologról (!) — az még képes lett volna elrontani a szép plánumot —, de tényleg nem volt lehetséges Kossuthot terhelő iratok nyomára akadni. Közben érkezett a hosszú országgyűlés vége, a kormány szabadnak érezte magát több tekintettől, Kossuth pedig megindította a „Törvényhatósági Tudósításokat“, részben hogy megélhetést biztosítson magának, de a szabadelvűség eszméit is terjeszteni óhajtotta a megyegyűléseken elhangzott szónoklatok közlésével.

A rendőrminiszter azonban résen volt. Egyik ez időben kelt jelentése szerint „Kossuth Magyarország legveszedelmesebb demagógjai közé tartozik“; alig jelenüt meg az új lap első száma, rögtön német fordításban közli a miniszterekkel, „kiszámíthatatlan következményekkel“ fenyegetőzik, s rámutat a „hírhedt, a magyar ellenzék zsoldjában álló s ennek felségsértő céljait szolgáló demagóg“ gonosz irányára, az általános izgalom és elégedetlenség gerjesztésére. A kormány figyelmezteti a magyar kancellárt Kossuth új lapjára, s ezzel meg is indulnak a végeláthatatlan tárgyalások, hogy mit kellene tenni az ellenzéki szerkesztővel. Sedlnitzky nem mulasztotta el minden új szám megküldését idővesztéség nélkül az államkancellának, akitől egyébként erre megbízása is volt.

A tényállás nagyon bonyolult volt. A nádor azzal a megokolással tiltotta el a „Törvényhatósági Tudósításokat“, hogy ha írva van is s nem nyomtatva, mégis időszaki lap, mert a szerkesztő meghirdette, programját közzétette, előfizetőket gyűjtött stb., már pedig időszaki sajtótermék csak királyi engedéllyel jelenhet meg s cenzúrán kell átesnie. Kossuth viszont arra hivatkozott, hogy magánlevelezést folytat, hogy nyilvánosan elmondott beszédekét közöl, a sajtószabadság pedig, alapelve a magyar alkotmánynak, egyébként is az „Országgyűlési Tudósítások“-at negyedfél éven át szerkesztette a kormány szemeláttára hasonló formában, anélkül hogy kifogást emeltek volna ellene. Nem engedelmeskedett tehát a nádori tilalomnak, hanem a megyékhez, elsősorban Pest megyéhez fordult védelemért. Maga a megsértett nádor mérsékelt eljárás mellett volt; megelégedett volna azzal, hogy az engedetlen szerkesztő Pest megye törvényszéke előtt vonassék perbe, de a pert fellebbezzék meg mindenesetre a királyi táblához, ahol jobban érvényesülhet a politikamentes igazságszolgáltatás. A kancellária magyar tagjai csak abban az esetben tartották lehetőnek a per megindítását, ha Kossuth a király egyenes parancsának sem engedelmeskedik, de arra az esetre is csak hasonló eljárást javasoltak, mint a nádor, csupán a horvát tagok s maga a tehetségtelen, de makacs erélyű főkancellár, Pálffy Fidél gróf gondoltak már ekkor a nagyfontosságú hűtlenség! perre. Kossuth pedig nem engedelmeskedett a király tiltó parancsának sem, hanem Pest megye és más megyék

hatékony pártfogásához folyamodott körlevélszerű kérvénnyel. Tulajdonképpen ez a pártfogás lett a veszte. Eddig vele csak mint magánemberrel állott szemben a kormány; amikor azonban Pest megye is szembehelyezkedett miatta a királyi végzéssel, a magas politika tárgyává vált a személye és a lapja, mert a kormánynak most már tekintélye megóvása végett el kellett fogadnia a kihívást: vagy letöri Kossuthot, vagy visszavonul a megyék ostroma elől, s akkor végleg győz az országban az ellenzéki párt, mert senki sem meri többé felemelni szavát az erélytelen felsőbbiség mellett. Az államértekezlet kimondottan ezzel a politikai megindokolással szánta el magát a perre.

Kossuthnak tehát pusztulnia kellett; csupán az volt még kérdéses, hogy milyen címen fogják perbe, azaz, hogy milyen súlyos büntetést szabassanak ki reá. Kevés politikai pert ismer ezeréves történelmünk, amely meggyőzőbben mutatná a mértékadó hatóságok véleményének megoszlásával, hogy ártatlan ember tudatos feláldozása volt készülöben egy tehetetlen rendszer megmentésének érdekében. A nádor végig megmaradt a mellett a véleménye mellett, hogy csak a megye előtt lehet Kossuth ellen pert indítani, az pedig csak enyhe ítélettel végződhetik. Hiába fordult Metternich magánlevélben is az ősz főherceghez s igyekezett megmagyarázni neki az elrettentő ítélet fontosságát, az ország első tisztviselőjét nem tudta meggyőzni arról, hogy egy bűnpert politikai szempontok szerint kell vezetni. Sőt József ismételt királyi felszólítás ellenére sem mutatott hajlandóságot, hogy ezzel az ügyvel lejárassa a tekintélyét Pest megye közgyűlésein való elnökléssel. Mikor áprilisban József halálos betegen feküdt, Ferstl rendőrbiztos sietett tanácsot adni a kormánynak, hogy ezt az alkalmat ki kell jól használni s Kossuthot vagy még a nádor halála előtt, vagy közvetlenül utána elfogatni; az első esetben nem lenne az a színe a dolognak, mintha csupán a főherceg akadályozta volna meg eddig is ezt a súlyos politikai következményekkel járható lépést, halála esetén pedig annál népszerűbb lenne az emléke Magyarországon, ami fiának, István főhercegnek, ezen keresztül pedig a kormánynak válhatik hasznára. Ez a példátlan levél magában véve is szomorú tanújele annak, hogy miként gondolkodtak Bécsben József főherceg működéséről, de Kossuth elfogatásáról is. A kancellária állásfoglalásán már pontosan meg lehet állapítani a felsőbb nyomás működését. Ez a magas hatóság, amely még alig egy évvel előbb, 1835-ben, nyíltan kijelentette, hogy Kossuthtól nem lehet azt a jogot elvitatni, miszerint magánlevelezés alakjában kiadja a lapját, s még kevéssel előbb is, — hála magyar tagjai jogérvékének, — minden tekintetben a nádor véleményét pártolta, nem tiltakozott többé a veszedelmesebb hűtlenség! per megindítása ellen. Igaz viszont, hogy horvát tagjai ez alkalommal már egyenesen felségsértési pert javasoltak. Újabb állásfoglalásuk megokolásában kitűnt a politikai mozzanat: nem a lap kiadása miatt kell szerintük a szerkesztőt perbe fogni, hanem amiatt a lépése miatt, hogy a királyi parancs ellen a megyék, a közvélemény segítségét igyekezett igénybe venni, tehát engedetlenség szítására és a kormány tekintélyének csorbítására törekedett, ami lázítás. A magyar helytartótanács nem is beszélt perről; megelégedett

azzal, hogy felsőbb utasításra eltiltotta a postahivatalokat Kossuth lapjának továbbításától s a másolásban segédkező ifjakat figyelmeztette a várható következményekre. Beöthy jogügyigazgatónak — az akkori koronaügyésznek — a magatartása egyenesen tragikus lelkitusáról tanúskodik. A kormány szándékának és hangulatának ismeretében a „Törvényhatósági Tudósítások“ első számának olvasása után még nagy hangon azt jelentette, hogy az író ellen eddigi működése és írásai alapján nyugodtan lehet felségsértési pert is indítani; amint azonban elolvasta a következő számokat is, s felülről mind sürgetőbben kívánták a véleményét, megrendült. Előbb azt javasolta, amit a nádor, azaz hogy enyhe kimenetellel járó per indíttassék Pest megye törvényszéke előtt, majd egyszerre egy képtelen eszmével lépett fel: fogassa el per nélkül a kormány Kossuthot s tartsa külföldön fogságban mindaddig, amíg elvei megjavulnak. Itt is Metternichnek kellett közbelépnie, s erélyre intenie, hogy a teljesen fejvesztett tisztviselő vállalja Kossuth elfogatását és perének vitelét. Annyira már nem bíztak benne, hogy a per irányítását is reáhagyják. Ezt a kényes feladatot Bécsben oldotta meg a kancellárián egy titkos bizottság, az államértekezlet felügyelete alatt. A magyar hatóságok, de főleg a nádor vonakodásának mindenestre volt annyi hatása, hogy a Kossuth elleni eljárás elvi leszögezése után még negyedfél hónapig habozott a minisztérium az elfogatási parancs kiadásával.

1837 januárjában határozta el az államértekezlet, hogy Kossuthot perbe fogatja, mégpedig hűtlenségi perbe s egyben azt is, hogy mint vagyontalan embert rögtön fogságba vetteti; nem a törvényes hatósággal, Pest megyével, hanem a katonasággal. Január 30-án királyi határozat közölte mindezt József nádorral. (Mikor később meggyőződött a kormány arról, hogy József nem hajlandó annak eleget tenni, visszakérte a dekrétumot.) Ugyanezen a napon Metternich magánlevelet is írt régi munkatársának, aki ellen annyi rágalmozó hadjáratban vett volt részt. Szokott kioktató hangján magyarázza, hogy Magyarország veszélyes helyzetben van; ha a kormány nem nyúl mielőbb veszélyes eszközökhöz, hamarosan „nem kívánatos“ (azaz forradalmi) állapot következik be, már pedig a király lázítás helyett nyugalmat akar, s e célból joga, sőt kötelessége az összes rendelkezésére álló eszközöket igénybe venni. Ha nem így cselekednék, tönkretenné az államot és saját magát. Annak a reményének ad kifejezést, hogy a Kossuthtal szemben való erélyes fellépés fordulópontot jelent a magyar politikai életben. — József főherceg két levélben is válaszolt, hogy ettől a végzetes lépéstől visszatartsa a kormányt, amelynek céljaival egyetértett, de nem az eszközeivel. Kárhoztatta a hűtlenségi per megindítását Kossuth ellen; ilyen pert véleménye szerint csak biztos eredmény reménye mellett szabad kockáztatni, pedig a törvény nem vonatkoztatható világosan Kossuth esetére. Még aggályosabbnak tartotta elítélése előtt való elfogatását. Joggal mutatott rá, mi történik, ha a magyar bíróság felmenti a vádlottat, s ha az viszont pert indít az előzetes elfogatás miatt, s meg is nyeri. Legalább a Kúria tagjaival szeretne volna megbeszélni az ügyet, de erre sem kapott engedélyt.

Kossuth perének politikai háttere világossá válik, ha meg lehet határozni azokat a kormánycélokat és kormányeszközöket, amelyek legfőbb képviselőjét, hallgatagon, Metternichben kereste a nádor.

Mióta Ferenc király 1835 március 2-án örökre kiejtette kezéből a kormánypalcát, állandó kínzó nyugtalanságot okozott a bécsi kormányköröknek a magyarországi helyzet alakulása. Ferenc nem volt nagy egyéniség, de hatalmas eréllyel védte királyi jogait a rendekkel szemben, s megvolt a tekintélye is ahhoz, hogy a régi rendszer szilárdságát minden nyugtalansággal, reformtörekvéssel szemben biztosítsa. Az állami élet minden szála az ő kezében futott össze, s ő még tudott kormányozni. Szellemileg fejletlen fiától nem is lehetett elvárni, hogy atya nyomdokaiba lépjen, de tehetetlennek bizonyult a kormány vezetésére hivatott államértekezlet is, bár tagjai között helyet foglalt Ferenc régi tanácsadója, Metternich, s a joggal erélyesnek tartott belügyminiszter, Kolowrat gróf is. A hosszú országgyűlés vége világosan megmutatta, hogy a kormány nem ura többé a helyzetnek, s az országgyűlés befejezése után tehetetlenül kellett néznie, miként siklik ki a vezetés a hatóságok kezéből s mint foglalja el egyre jobban a tért a szabadelvű ellenzék a megyék pártfogása alatt. Pártról nem volt még szó a mai értelemben, pártprogrammal még kevésbbé; amint a szabadelvű ellenzék nem tudott kimondottan pártot alakítani, úgy még kísérlet sem történt eddig a „jóérműeknek“, vagyis a fennálló rendszer híveinek összefogására és irányítására. Tulajdonképpen a lelkesült, de lármás ifjúság uralkodott a helyzeten; elég erős volt ahhoz, hogy a kormány híveit megfélemlítse s az új eszmék uralomra jutásának útját előkészítse. Ebben a nehéz helyzetben a kormány kénytelen volt a konzervatív magyar államférfiak tanácsát kikérni, s 1836 nyarán kísérletet tett a Magyarországon követendő politika főirányelveinek meghatározására. Három magyar államférfi véleményének volt döntő befolyása a kormány politikájának kialakulására: József nádor, Mailáth Antal gróf alkancellár és Cziráky gróf országbíró elgondolásának. A főherceg-nádor világosan felismerte a baj okait és terjedése gyors ritmusát, felismerte mindenekelőtt a liberális eszmék terjedésének vesztes következményeit a fennálló állami és társadalmi rendre, de azt a tanácsot adta a kormánynak, hogy az izgalom lecsillapítására törekedjék, kormányozzon erőteljesen, de ne térjen le a törvényes alapról, mivel az alkotmány is elégséges eszközt nyújt céljai elérésére. Hasonló volt az alkancellár véleménye is; bizonyos lemondással övta a kormányt, hogy ne is kísértse meg a régi királyi jogok visszaszerzését, de kormányozzon és szervezze meg a híveit. Cziráky országbíró a maga, illetve a régi rendszer szempontjából a gondolkodási-, lelkiismereti-, szólás- és sajtószabadság követelését tartotta a legveszélyesebb tünetnek, mert a demokráciára törekvő ellenzék ezeket az elveket a zabolátlanság, a felső paranccsal szemben való engedetlenség, a tekintélyek lerombolása, elégedetlenség keltése s a kormány elleni bizalmatlanság fokozása érdekében akarja felhasználni. Mindhárom vélemény megegyezett abban, hogy a kormány ne térjen le a törvényes alapról, viszont erőteljesen kormányozzon, ha kell, gyorsan és erélyesen tudjon büntetni is, továbbá, hogy a megyékben elejét kell

venni az anarchikus szellem terjedésének, a főispánok befolyásolják a közigazgatás menetét, s hogy az uralkodó rendszer híveit tömöríteni és cselekvésre bátorítani, de egyben meg is kell védeni minden támadás, de főleg az ifjúság becsmérése ellen, nehogy lélekszegetten visszavonuljanak a politikai élettől.

A magyar államférfiak fenti világos javaslatait a kormány fenntartás nélkül elfogadta, s ezekből kellett volna kialakulnia az új rendszernek. Unos-untalan hangoztatja is ezentúl Metternich épügy, mint segítőársai, hogy ők a törvény talaján állanak, de már maga ez a kijelentés sem volt minden tekintetben helytálló. Érvényesültek más befolyások is, amelyek hatásai, mint a következmények megmutatták, vészthozóak voltak a régi rendszerre. Főleg a politikai rendőrségre s a katonaságra célok, mint a bécsi államférfiak gyanakvásának és nyugtalanságának ébrentartóira. Sedlnitzky rendőrminiszter százával terjesztette fel évente a hozzá érkezett titkos jelentéseket s a kíséző iratban brutális jelzőkkel és megjegyzésekkel jellemezte a szerinte anarchikussá vált magyar viszonyokat. A katonaság is politizált és mentette a rendszert. A haditanács elnökének jegyzékei, amelyekkel a Magyarországból érkezett beszámolókat előterjesztette, kétségbeejtően sötét állapotokat rajzoltak ki az államértekezlet szemei elé, „a lehető legszemtelenebb szellemről“, „a kormányintézkedések semmibe vételéről“, „anarchiáról és közeli forradalomról“ beszélnek. 1837 márciusában, mikor Kossuth sorsa még mindig nem dőlt el teljesen és Bécsben habozás uralkodott, a haditanács már arra kért engedélyt, hogy a Magyarországon állomásozó csapatok számát szaporíthassa s minden eshetőségre felkészüljön. Ekként válik érthetővé az a homályos fenyegetés, amely Mettemichnek József nádorhoz intézett levelében, éppen a Kossuth-üggyel kapcsolatban foglaltatik; ha a király nem lép fel most erélyesen, Magyarország hamarosan olyan jelenetek színtere lehet, amelyeket Bécsben mindig iparkodtak lehetőleg elkerülni. A rendőrség és a katonaság erkölcsi nyomása ösztönözte a kormányt, hogy a szerencsétlen jurátusokat barbár módon elítéltesse, hogy a Wesselényi Miklós elleni pert siettesse, hogy Kossuth személyén keresztül példát mutasson a „elforgató elemeknek“ Magyarországon.

A Kossuth perbefogásával kapcsolatban felmerült politikai elvek mind megtalálhatók a magyar államférfiaknak fentebb vázolt elgondolásában, a kormány új rendszerében, a rendőri és katonai hatóságok rendszermentő tanácsaiban. A kormány ugyanis, ha sután is, igyekezett az erélyes kormányzás, a büntetni-tudás elvét megvalósítani, viszont nem maradt meg a szigorú törvényesség álláspontján s főleg nem igyekezett az izgalom lecsillapítására (nem elnyomására!), bár József nádor, aki kitűnően ismerte a magyar helyzetet, ezt kimondottan a lelkére kötötte. Így válik világossá a Kossuth-per politikai lényege, amint azt József főherceg kifejezte: egyetért a kormány céljával, vagyis a rend és a nyugalom helyreállítására célzó törekvésével, de nem érthet egyet az eszközökkel, az izgalmat fokozó törvénytelenséggel. Ennek a felemás, könnyű erkölcsű kormánypolitikának Kossuth volt az utolsó áldozata. Az elfogatása miatt mutatkozó országos elégedetlenség

egyszersmindenkorra elvette a minisztérium kedvét hasonló módszer alkalmazásától. de megtörte az energiáját még olyan esetre is, amikor erőteljes közbelépése üdvösen hatott volna.

Azon legkevésbé sem lehet csodálkozni, hogy a kormány gyűlölte Kossuthot, hiszen annak egész működése arra irányult, hogy az 1836-ban szokatlan szellemi megerőltetéssel megállapított új rendszert semmivé tegye. A kormány a megyékben, a féltelenségre hajló autonómiákban látta a főellenséget, s Kossuth éppen a megyéket mozgatta meg maga mellett s a királyi parancs ellen. Olyan jelentőségteljes politikai tett volt ez, hogy még a legmérsékeltebb kancelláriai tanácsosok hangulatára is befolyást gyakorolt. A kormány politikájának másik fontos tétele az lett volna — mint fentebb kitűnt, - hogy a régi rendszer híveit cselekvésre ösztönözze, köreiket fejlessze s lehetőleg tevékeny politikai működésre szoktassa. Ezzel szemben Kossuth lapja az ellenzék vezéreit tette népszerűvé, azok elveit hirdette a lángész ékes szólásával s az ifjúságot az új eszmék mellett lelkesítette. Nem csekély része volt a lapjának abban, hogy a kormány emberei szégyellettek, sőt egyenesen nem mertek elveik mellett felszólalni a megyék közgyűlésein. A nagy politikai elv, a tevékeny és öntudatos kormánypárt megalakítása tehát már csirájában fenyegetve volt. Egy dologban kétségkívül igaza volt a kormánynak Kossuthal szemben, aki arra hivatkozott, hogy alig száz előfizetője van a lapjának; a megrendelt száz példány nem száz olvasót jelentett, hiszen ezren és ezren olvasták a lapot a kaszinókban, olvasókörokbén — amíg a helytartótanács felsőbb utasításra el nem tiltotta a nyilvános helyen való kitételét. Sőt a történetkutatónak az ügy ismerete alapján az a meglepő gondolata támad, hogy Kossuthot Bécsben, a kormánykörökben, helyesen ítélték meg már akkoriban és sokkal nagyobb — vagy, az ő szótáruk szerint „veszedelmesebb“ — embernek tartották, mint a saját hazájában. S ebben is kétségkívül az osztrák államférfiaknak volt igazuk.

Az egész eddigi előadásból az tűnik ki, hogy Kossuth elfogatásának és perének főszorgalmazója, az egész országos ügy legfanatikusabb mozzatója Metternich volt. Nem lenne teljes a Kossuth-ügy problematikájának felfejtése, ha ez a feltűnő jelenség non világíthatnák meg közelebbről, hiszen Metternich a külpolitika s nem a belpolitika irányítója volt. Kossuth már a József-kaszámya fogságában élt, mikor a pere előkészítésével kapcsolatos államértekezleten az államkancellár egy meglepő javaslatot tett. Azt ajánlotta ugyanis, hogy a per vezetői közé vonassék be Pilgram államtanácsos is, aki régi idők óta az osztrák felségsértési perek bevált referense volt, mivel Kossuth izgató tevékenysége kétségkívül összefüggésben áll a galíciai és a lombard-velencei felségárulók üzelmeivel, sőt a nyugati, a franciaországi és az angliai demokraták ugatásaival is, s így remélhető, hogy a per anyagából Pilgram értékes felvilágosításokat nyer a nemzetközi forradalmi tényezők működésére vonatkozólag. Ez egy újabb fontos elem a Kossuth ellen indított végzetes hajsza ismeretére. Metternich a régi rendszer sorstól kiszemelt paladinjének tartotta magát. Két évtizeden át uralkodója oldalán fanatikus küzdelmet folytatott a forradalom, a „jakobinizmus“ réme ellen, a Szentszövetség alapelveinek szolgálá-

latéban. Magyarország 1830-ig szűz terület volt ebből a szempontból, ahol nem kellett a társadalmi eszmék forradalmától tartani, de a következő években már nyugtalanító tüneteket vélt ott is felfedezni az államkancellár. Kiderült mindenekelőtt, hogy a Nyugatra utazó fiatal magyar arisztokratákra nem maradt hatás nélkül a modern demokrácia eszmevilága s szorgalmasan kezdték olvasni a liberális írók műveit. Az 1831-iki lengyel forradalom leverése után lengyel menekültek özönlöttek be az országba, azok pedig kimondottan forradalmárok s egyben demokraták voltak. Sok fejtörést okozott Bécsben az a titkos jelentés is, hogy Mazzini iparkodott felvenni a magyar ellenzék vezetőivel az összeköttetést, az a Mazzini, aki a forradalom apostola s Ausztria engesztelhetlen ellensége volt. Bár végeredményben az ügyek tüzetes megvizsgálása nem járt azzal az eredménnyel, mintha a nemzetközi forradalmi eszméknek megmunkált talajuk lenne Magyarországon, Metternich nem tudott megszabadulni az aggodalomtól, hogy a magyar liberális ellenzék is valamilyen összeköttetésben áll a félt és gyűlölt mozgalommal. Hogyne gyanakodott volna tehát Kossuthra, aki nyíltan hirdette a liberális elveket s állítólag arra is gondolt, hogy készülő munkáját Párizsban adja ki. Metternich szemében Kossuth elfogatása és pere nemcsak a magyarországi, sőt nem is csak a monarchiái politika alapvetésének volt a követelménye, hanem egy fontos igévé vált a régi rendszer küzdelmének a nemzetközi liberális forradalom mozgalmi ellenében. Mai ismeretei alapján megállapíthatja a történetíró, hogy mindennek rémlátás volt az alapja. Szerepe azonban kétségkívül jelentékeny volt Kossuth tragédiájának előidézésében.

Csak egy fontos tényezővel nem számolt a kormány: magának az üldözöttnek a lelki berendezésével. Mártírokat teremteni egy rendszer fenntartása érdekében mindig veszélyes dolog, különösen veszélyes azonban akkor, ha a mártír a szenvedés dicsfényétől Övezeve tovább folytathatja a harcot. Kossuthról a titkos jelentések is megírták, hogy hónapok óta úgyszólván naponta várta az elfogatását, tehát azzal szinte előre megbarátkozott. Fennmaradt egy remek levele, amelyet börtönéből ki akart juttatni ősz szüleihez, kiknek egyetlen gyámoltója volt. összeomlásról, megtörésről, félelemről szó sincs ebben a levélben, de van egy mondata, amely sejtetni engedi a fogoly lelki fejlődésének irányát: Hálát ad a magyarok Istenének, írja, hogy szenvedni engedi a nemzetért és a hazáért. Kossuth feltehetőleg tisztában volt azzal, hogy a ráért csapás olyan erkölcsi tőkét ad neki, amellyel az elkorhadt világot kimozdíthatja a sarkaiból. Börtöne arra szolgált, hogy példátlan mértékben kifejlessze képességeit, koncentrálja gondolatait; eszméi kitisztultak, hazaszeretete a szenvedés tüzeiben ragyogó zománcot nyert. Egyszóval felkészült arra, hogy egykor a magyar közvélemény vezérévé válhassék. Az a megokolatlan kíméletlenség, amelyet a kormány elfogatásakor tanúsított, a jövőben távol tartotta leikétől a megengesztelődésnek, a kiegyezésnek még a gondolatát is. A kicsinyességében és félelemtől szított kegyetlenségében beteg régi világ 1848—49-ben összeomlásával fizetett tévedéseiert, amelyek között végzetes volt 1837 május 5-ikének bűne.

MISKOLCZY GYULA